

KAMU FİNANSMANINDA VERGİ VE BORÇLANMA TERCİHLERİ

Makroekonomik istikrarın en önemli gereksinimlerden birisi iç denge ise (bütçe dengesi), bir diğeri de dış denge (ödemeler dengesi) unsurlarıdır. 1950'lerden bu yana Ekonomimizin yaşadığı tüm krizlerin altında ödemeler dengesi problemleri (bir başka deyişle döviz dengesinin kurulamayışı) yatmaktadır. Örneğin, 2018-2020 dönemi kur faiz şoklarının temel nedeni olarak herkesin olumlu olarak değerlendirdiği dönemlerde yapılan dış borçlanmaların yarattığı GSYİH'nın %5'leri civarında birikmiş cari açık problemi görülebilir. Politika yapıcılar, bu dengeyi "borçlanma" politikalarıyla çözmeye çalışmışlar ve kamu finansmanında kolay yolu tercih etmişlerdir. Böylece, kronik bütçe açıkları (iç denge krizi), enflasyon, devalüasyon (dış denge krizi), sürdürülemeyen potansiyel büyümeler ve refah düzeylerinde (fert başına milli gelir seviyelerinde) ciddi reel azalmalar meydana gelmiştir. (1957,1970,1980,2000,2018,2020 yıllarında yaşanan ödemeler dengesi krizleri, dalgalanmaları). Kapitalist sistemin finansman dengeleri sağlıklı bir yapıda kurulamadığından demokratik yapı da evrensel standartlar düzeyinde oluşturulamıyor. Aşırı borçlanma, yüksek politika faizi, yüksek enflasyon oranı, artan işsizlik gibi göstergelerde dünya sıralamalarında ilk sıralarda yer almamıza karşın The Economist'in "Demokrasi" endeksinde 167 ülke arasında ancak 110. sırada yerimizi bulabiliyoruz.

Kamu kesimi bütçe dengesinin oluşturulmasında borçlanmanın payını azaltmak zorundayız. Bugün gelinen noktada ülkemizin toplam brüt dış borç stoku milli gelirinin % 59.1'ini geçti. (Bu oran, 2002 yılında % 54.4, 2011'de %36,4'tü) Sadece özel sektörün borç/milli gelir oranı % 34 düzeylerinde. (Bu oran, 2002'de yüzde 18, 2011'de %24 di) Sağlıklı bir vergi sistemi kuramadığımız, kurmak yönünde ciddi bir siyasi irade oluşturamadığımız için hızla artan bu borç yüküyle gelecek nesilleri de ipotek altına alıyoruz. Borçlanma yapımızın vadeleri kısaltmakta, maliyetleri artmakta, Merkez Bankası rezervlerimiz azalmakta ve sürdürülebilir potansiyel büyümemizi de bir türlü istikrara kavuşturamamaktayız.

1950'lerde başlayan modern vergi sistemimiz, maalesef kamu harcamalarını tam olarak finanse edemeyen bir yapıya bürünmüştür. Kuşkusuz bunun sebebi, sadece vergi sistemimizin başarısızlığı değildir. Kamu harcamalarının belirlenmesinde de rasyonel tercihler yerine savurganlık, israf ve popülist politikalar da etkili olmuştur. Türk Vergi Sistemi; vergi mevzuatı, vergi idaresi ve vergi yargısından oluşmaktadır. OECD ülkeleri arasında vergi yükü, doğrudan vergiler, dolaylı vergilerin milli gelire oranları bakımından negatif ayrışan nadir ülkelerden biriyiz. 2020 yılı bütçe sonuçlarına göre toplam vergilerimizin % 33.7'si doğrudan, % 66.1'i ise dolaylı vergilerden oluşuyor. Sistem, adaletli olmayıp alt gelir gruplarının aleyhine çalışan bir yapıya sahip. OECD ülkelerinde ortalama vergi yükü % 39.8 iken ülkemizde bu oran 2000 yılında % 23.6'dan 2018 yılında ancak % 24.4'e gelebilmiştir. Üstelik, bu vergi yükünün dağılımı da adaletsizdir. Gelir ve Kurumlar Vergisi beyannameli aktif mükellef sayısının toplam nüfusa oranı bakımından ülkemiz son sıralarda yer almaktadır. (Ülke ortalamaları yaklaşık % 50 iken bizde ancak % 2.5'ler civarındadır.)

Modern vergi sisteminin "beyan" ve "gerçeklik" ile "gelir-gider mütakabiliyeti" ilkeleri sistemimizde, dijital gelişmenin bu seviyesinde bile oluşturulamamıştır. Vergi mevzuatı sistematik olmayıp, karmaşık bir yapıda basitlikten uzaklaşmıştır. (Ek Madde, Geçici Madde, Bakanlar Kurulu Kararları, Tebliğ, Sirküler, Genelge ve Özelge yığı) Muafiyet ve istisnalar çok fazladır. Vergi Kanunları dışında bile çok sayıda vazgeçilen kamu geliri vardır.

En önemli eksiklik, kayıt dışı ekonomimizin geldiği seviyedir. Türkiye, ekonomisindeki % 28,70 kayıt dışı oranıyla OECD ülkelerinin son sıralarında yer almaktadır. Son on yılda kayıt dışı ekonomide hiçbir başarı sağlanamadığı Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ceyhun Elgin'in araştırmasıyla tespit edilmiştir. Aynı çalışmada, 2023'e gelindiğinde bile ekonominin % 24'ünün kayıt dışı olacağı öngörüsü mevcut. Böyle bir yapıda kamu harcamalarını finanse edemeyen yönetimler "Türk Usulü Finansman" yöntemi ile borçlanmaya gitmekte ve bu da makro istikrar dengelerini kalıcı olarak olumsuz etkilemekte ve gelir dağılımının da alt gelir grupları aleyhine bozulmasına neden olmaktadır.

Vergi sisteminin başarısı için oto-kontrol mekanizmalarının (Nereden buldun, servet-harcama-gelir kontrolü gibi mekanizmalar) sağlıklı işleme şarttır. Dijital gelişmenin ve e-devlet uygulamalarının geldiği bu noktada bunun kolaylıkla yapılabileceğini düşünüyoruz. Vergi sistemini ana hatları itibarıyla sağlıklı kurabilir, kamu harcamalarını da rasyonel tespit edebilirsek kamu finansmanında borçlanma oranını azaltabilecek ve böylelikle hem iç denge (bütçe) hem de dış dengemizi (ödemeler dengesi) optimal seviyeye getirebileceğiz. Bunun yolu gerçekten modern, basit işleyen, yüksek vergi oranlarıyla vergi hasılatını artırma alışkanlığından kurtularak vergi tabanı ve vergi kapasitesini genişletmekten geçiyor. Çağdaş vergileme ilkeleri, modern bir vergi sisteminde olması gerekenleri bir başka yazımızda ayrıntılı olarak ele almaya çalışacağız.